

Vážení milovníci umění, vážení pedagogové, studijní materiály, které právě držíte v ruce, vám pomohou se zorientovat v díle a životě Otakara Lebedy. Zároveň věříme, že budou nejen vás, ale i vaše doprovázející nebo studenty inspirovat k novým pohledům. Materiály zahrnují informace o samotné výstavě, životopis umělce, slovníček pojmů, rozbor klíčových obrazů autora, doporučenou literaturu a náměty na úkoly, kterými se můžete inspirovat i při výuce ve škole. Budeme rádi za jakékoliv vaše připomínky umožňující nám tvořit materiály podle vašich představ. Nezapomeňte navštívit náš samoobslužný výtvarný ateliér a studijní prostor na obou balkonech, kde můžete načerpat ještě podrobnější informace a další podněty.

Vaše Lektorské oddělení
Sbírkový útvar 19. století Národní galerie v Praze

OTAKAR LEBEDA (1877–1901)

1 O výstavě

Jméno Otakara Lebedy je širší veřejnosti méně známé. Částečně k tomu přispělo i rozptýlení jeho obrazů do soukromých sbírek a dosavadní neúplné zpracování jeho díla. Poslední Lebedova výstava se uskutečnila v Praze v roce 1977. Současná výstava připravená Národní galerií v Praze je dosud největší přehlídkou, která představuje přes 250 obrazů a kreseb z majetku Národní galerie v Praze, dalších dvaceti institucí a především dosud neznámá díla z řady soukromých sbírek a z dosud nezpracované Lebedovy pozůstalosti.

Otakar Lebeda byl v pouhých 15 letech přijat na pražskou malířskou Akademii **do krajinářského ateliéru profesora Julia Mařáka** a brzy patřil – vedle Františka Kavána a Antonína Slavíčka – k nejlepším žákům. Lebedovo malířské dílo vzniklo v rozmezí pouhých devíti let. Rozsahem i obsahem je výjimečné, můžeme v něm sledovat velmi rychlý vývoj **od realistického zachycení krajiny k náladové krajině**, která je odrazem umělcovy duše, až **k velmi expresivnímu projevu** v závěru jeho tvorby.

Instalace děl je koncipována chronologicky. Z doby studií na pražské Akademii je kladen důraz především na díla vytvořená během plenérových exkurzí

Mařákovy školy v Zákolanech a na Okoři. Samostatně jsou vystaveny soubory obrazů z míst, kam se Lebeda opakovaně vracel během prázdnin: od jihočeských rybníků a z Krkonoš. První cestu do zahraničí podnikl ještě jako žák Akademie, na Mařákov popud cestoval přes Alpy ke Gardskému jezeru.

Krátce po absolvování Akademie odjel Lebeda v říjnu 1897 poprvé do Francie a tři měsíce žil v Paříži, kde

studoval na soukromé škole Colarossi. Do Francie se Lebeda ještě dvakrát vrátil. Důležitý pro něj byl především pobyt v městečku Concarneau v Bretani. Cesty do Francie vnesly do jeho malířského projevu uvolněnější rukopis a výraznější barevnost, která je patrná i na obrazech malovaných při cestách v Čechách v letech 1898–99 (zejména v Karlových Varech a Bechyni).

V posledních dvou letech se v jeho díle objevuje výrazný expresivní tón a odklon od krajinomalby k figurální malbě. Souborem obrazů vytvořených v roce 1899 na Okoři a v Bechyni se Lebedovo krajinářské

dílo uzavřelo. Na podzim roku 1900 začal malovat rozměrný obraz *Zabitý bleskem* (3 x 3,5 m). Psychické a fyzické vypětí, jež doprovázelo práci na tomto obraze, a patrně i duševní porucha byly příčinou tragického konce mladého malíře.

Na výstavu je zapůjčen ojedinělý soubor osobních dokumentů, kreseb a korespondence z malířovy pozůstalosti, kterou po umělcově smrti uspořádal jeho bratr Antonín Lebeda. Výstavu doprovází obsáhlý katalog.

Veronika Hulíková

2 Životopis

OTAKAR LEBEDA (1877–1901)

1874 / první impresionistická výstava (Paříž)

1877 / 8. května narozen v Praze v rodině železničního úředníka jako prostřední syn, matka vlastnila obchod se zdravým životním stylem, starší bratr Antonín se stal celním úředníkem, mladší bratr Bohuslav v mladém věku zemřel

1886 / J. Moréas napsal Manifest symbolismu (Paříž)

1890 / umírá V. van Gogh

1892–97 / studium v krajinářské škole J. Mařáka, přátelství s F. Kavánem a A. Slavičkem, školní exkurze do okolí Okoře, Zákolan, ...

1893 / E. Munch maluje klíčový obraz pro expresionismus *Výkřik*

1894 / maluje na Pasekách u Vysokého nad Jizerou

1895 / Jižní Čechy s F. Kavánem po stopách A. Chittusiho, uveřejněn v *Rozhledech Manifest České moderny*

1896 / Krkonoše – symbolistně laděné krajiny, poprvé navštíví Chodsko, pak Mnichov, Gardské jezero, severní Itálie

1897 / Paříž (Academie Colarossi), Jižní Čechy, později s A. Slavičkem v Roztokách u Prahy a ve Hvězdě

1898 / Karlovy Vary – příklon k impresionismu, na podzim cesta do Paříže, Normandie a Bretaně

1899 / Bechyně, propuká nervová choroba – léčení v Židlochovicích u Klatov

1900 / Chodsko, práce na figurálním obraze *Zabitý bleskem*, nástup expresionismu, velká světová výstava v Paříži

1901 / 12. dubna páchá sebevraždu zastřelením u chuchelského kostelíka, začíná Picassovo modré období

4 Slovníček pojmů

Mařákova škola / ateliér krajinomalby na pražské Akademii vedený J. Mařákem v letech 1887–99. Touto kvalitní a inspirující školou prošli všichni významní krajináři přelomu století jako byli např. A. Slavíček, F. Kaván, O. Lebeda, A. Kalvoda, ... Škola kladla důraz na perfektní ovládnutí realistické kresby, vyjádření struktur materiálu, kompoziční zvládnutí krajiny, harmonickou barevnost a vyjádření nálady krajiny.

Realismus / umělecký proud 40.–60. let 19. století. V krajinomalbě se jedná o představení obyčejné až nudné krajiny používané a přetvářené člověkem. Realisté se v krajinomalbě snaží o maximální zjednodušení kompozice, vyjádření typických znaků a charakteru krajiny, zachycení proměn krajiny během ročních či denních dob, důraz na strukturu a materiály v krajině, míchání barev, rozptýlené světlo, uvolnění rukopisu a řešení otázky české krajiny. Realisté malují přímo v krajině (v plenéru) a můžeme k nim přiřadit S. H. Pinkase, A. Chittussiho či Z. Braunerovou. Realistické krajiny O. Lebedy jsou např. *U Chudomelů (na zahradě)*, 1894, *Krajina s chalupou pod osamělým stromem* (1894) a *Na vypuštěném Flughause* (1895).

Symbolismus / umělecké hnutí ve světě v letech 1885–1905 a v Čechách 1895–1915, které nemá jednotný styl a jeho výtvarný jazyk je rozmanitý. V krajinomalbě se jedná o tajemnou krajinu duše, o představení světa umělcových představ skrze přírodu. Symbolisté se inspirovali při malbě krajin mýty a poezií a vnější svět chápou jako zahradu symbolů (každý předmět má hlubší, duchovnější význam). Tento směr se stal jedním ze základních kamenů českého moderního umění a jeho výtvarní představitelé jsou např. M. Švabinský, A. Hudeček, J. Preisler. Symbolismus je přítomen v díle O. Lebedy např. v obrazech *Velké jezero v Krkonoších* (1896), *Z Krkonoš I.* (1896), *Les* (1896–97).

Impresionismus / umělecký směr v letech 1874–86 vzniklý ve Francii. Je to pozitivní směr spoléhající se na smysly snažící se zaznamenat prchavost dojmů (imprese) z přírody a stopy zrychleného životního stylu. V krajinomalbě jde především o osobní prožitky přírody, o zrakovou analýzu přítomnosti, o vyloučení kresby, rozklad v ploše (drobné skvrny vedle sebe), nerespektování lokální barvy, odmítnutí černé barvy, používání čistých nelomených barev a dělného rukopisu. Do Čech se impresionismus dostává až v 80. letech a jeho výtvarní představitelé jsou např. J. Úprka, V. Radimský a A. Slavíček. Osobitou

parafrázi impresionismu můžeme najít i krajinách O. Lebedy např. *Z Karlových Varů* (1898), *Karlovy Vary (Horní Sadová třída v Karlových Varech)* (1898).

Expresionismus / z latinského výrazu *expressio* = výraz. Umělecké hnutí vznikající kolem r. 1905 v Německu, které klade důraz na vyjádření vnitřních psychických stavů jako je napětí či labilita (hlavně tvůrce) barevnou nebo tvarovou nadsázkou a deformací. Hnutí má několik fází a předchůdců. V Čechách jsou expresionistickými tvůrci např. J. Prucha, E. Filla nebo B. Kubišta. Prvky expresionismu můžeme vystopovat v pozdních dílech O. Lebedy např. *Podzim* (1898), *Šeřík (Rozkvetlý keř, Cesta vesnicí)* (1899), *Zabitý bleskem, nedokončeno* (1900–01).

Syntonos / dobová oblíbená temperovaná barva

3 Náměty k činnostem na výstavě

ZTRATIT SE V MLZE...

Motivace

Co se vám vybaví, když se řekne slovo „mlha“? Napište si svou první asociaci:

Slova si navzájem přečtěte. Napadají vás ještě další? Povídejte... Zkuste si na obraze *Z Krkonoš I* (1896) dokreslit tužkou, kudy asi může vést horizont.

Z Krkonoš I, 1896

Nyní si pozorně prohlédněte obrazy Lebedových krajin, na kterých se mlha objevuje.

Informace a inspirace k výstavě O. Lebeda

Popis činnosti

Představte si, jak se krajina proměňuje, když mlha stoupá vzhůru a všechno zaplavuje. Jak se mění viditelnost, barvy, obrysy? Následující obraz *Velké jezero v Krkonoších* (1896) je překrytý třemi listy pauzovacího papíru. Přiložte nejprve jeden a obkreslete některé z tvarů krajiny. Představte si, že mlha postupně houstne a na další archy svou krajinu znovu barevně i kompozičně zjednodušíte. Na posledním archu bude už možná jen sotva viditelný obrys.

Reflexe

Podívejte se společně na všechny kresby. Mají obrázky něco společného nebo si každý představil mlhu jinak a viděl nakonec v krajině jiné obrysy. Co se stalo s barevností krajiny? Jak byste se v takovéto krajině cítili?

Velké jezero v Krkonoších, 1896

Informace a inspirace k výstavě O. Lebeda

V ZAJETÍ!

Motivace

Představte si, že jdete podzimním listnatým lesem. Les vás obklíčil, vy bloudíte a nemůžete najít cestu ven. Jako byste byli zajatci podzimu, který vás propustí teprve až všechny stromy opadají a přijde zima. Jaké máte pocity? Napište si slova, co vás napadají, když se podíváte na obraz *Podzim* (1898).

Popis činnosti

Na stránce dole najdete kopii obrazu. Představte si, že do tohoto lesa přicházíte každý den a pozorujete jak se v průběhu celého podzimu mění. Přidávejte další barvy, listy... dokud nebude konec listopadu a všechny stromy holé. Použijte voskovky a barvy vrstvěte volně na sebe.

Reflexe

Mohl by být tento obraz odrazem nějaké vaší životní situace? Co se s vámi dělo? Co přesně to v obraze odráží? Jsou to zvolené barvy, rukopis nebo kompozice stromů?

Podzim, 1898

Informace a inspirace k výstavě O. Lebeda

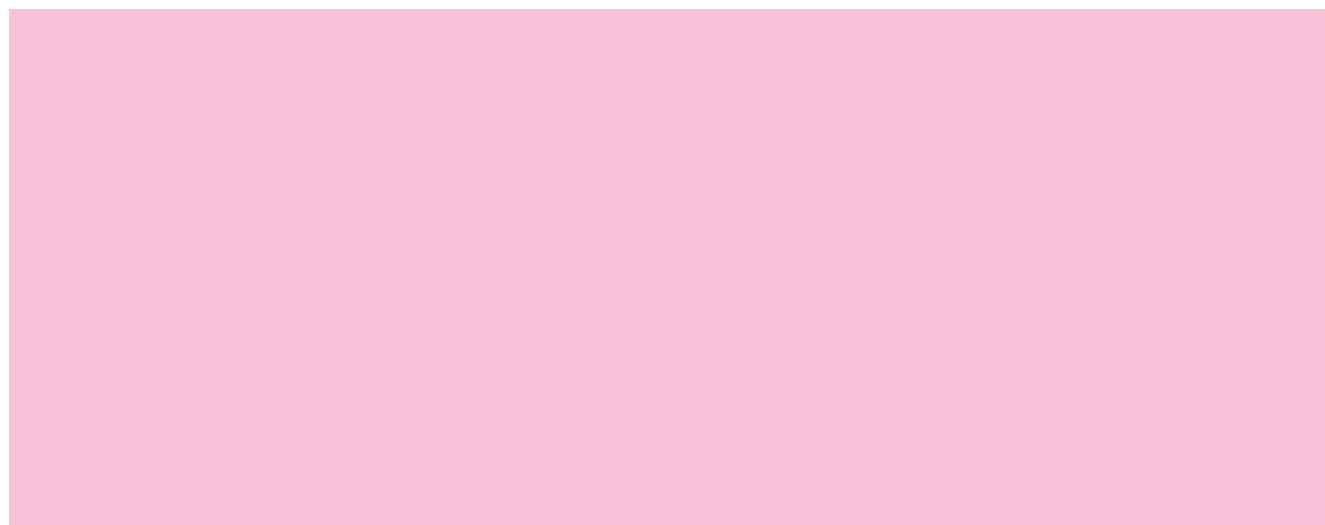
ODPOČIŇ SI A POZORUJ

Motivace

Na chvílku se zastavte a odpočíte si. Dejte si v kavárně kávu, posaďte se na balkón nebo si zajděte do kavárny MetroCafe, která je hned před Valdštejnskou jízdárnou.

Popis činnosti

Pozorujte, co se děje kolem. Jak vypadají lidé? Co mají na sobě, co vypovídají jejich tváře? Jaká mají gesta, mimiku? O čem si asi povídá ten pár tam u toho stolku? Představte si, že jste malíř nebo fotograf. Každý detail je pro vás důležitý. Udělejte si poznámky. Vyberte si jeden z výjevů, který je vám nejvíce příjemný a popište, jak byste ho ztvárnili. Cílem je, aby váš imaginární divák pochopil děj a dojem z chvíle, co pozorujete. Použili byste zářivé lehké barvy nebo jiné? Jaké konkrétně? Co byste zvýraznili? Co byste naopak z vašeho obrazu vypustili?

Reflexe

Podívejte se na obraz *Z Karlových Varů* (1898). Najdete tam shodné prvky s vaším obrazem? V čem by se dal váš popis obrazu použít i zde a kde se naopak s Lebedou výrazně rozcházíte? Je to námět, kompozice, barvy, nálada?

Z Karlových Varů, 1898

NÁMĚTY K ČINNOSTEM PRO NÁROČNĚJŠÍ (PRO STŘEDNÍ ŠKOLY, ALE I PRO STUDENTY A DOSPĚLÉ)

Doporučená klíčová slova pro výuku

popis uměleckého díla a jeho interpretace
obsahové a formální prvky umělecké díla
krajinomalba 19. století
realismus, impresionismus, symbolismus, expresionismus

UMĚLECKÉ SMĚRY 2. POLOVINY 19. STOLETÍ V KRAJINOMALBĚ

Motivace

Každý má svůj oblíbený prostor, krajinu, místo. Studenti si přinesou fotku své oblíbené krajiny (místa, které je zaujalo, kde se cítí dobře). Učitel představí 4 hesla (4 charakteristiky 4 hlavních uměleckých směrů 2. pol. 19. století): krajina jako reálný stav (realismus), krajina jako hádanka (symbolismus), krajina jako příjemná světelná situace (impresionismus), krajina jako nitro citlivého člověka (expresionismus). Studenti sami usoudí, do jaké kategorie asi jejich fotka patří, tím vzniknou 4 skupiny. Studenti dle zadaného hesla jako kurátoři rozřadí své fotografické krajiny a vytvoří v podstatě výstavu svých fotek na téma. Nutné obejít všechny skupiny a diskuse nad výběrem fotek a chápáním zadání.

Popis činnosti

Studenti v expozici O. Lebedy najdou jeden obraz, který by si jako kurátoři mohli přidat do své fotografické výstavy. Až si studenti dílo vyberou, učitel je obejde a rozdá jim popisy jednotlivých obrazů viz níže. Např. skupině s heslem krajina jako reálný stav dá popis realistického obrazu viz *Na vypuštěném Flughause* (1895). Je úplně jedno, že studenti stojí u jiného díla. Pracují s daným popisem a snaží se společně analyzovat charakteristické znaky zadaného uměleckého směru a konkrétně jejich obrazu. Pak si projekty studenti vzájemně představí a obhájí včetně jejich fotografií a jejich koncepce výstavy (jejich fotky a Lebedův obraz jsou vedle sebe).

ROZBOR KLÍČOVÝCH OBRAZŮ OTAKARA LEBEDY

realismus

krajina jako reálný podzimní stav z Jižních Čech opakující se každým rokem v tuto dobu

jsme venkované obhlížející rybník po výlovu

typická česká krajina – louky, rybník, lesy, jemně zvlněný horizont, vysoké nebe s oblaky

podzimní posmutnělá nálada slušící české krajině

jednoduchá kompozice (3 šířkové pásy)

tmavé míchané barvy

důraz na strukturu materiálů pomocí rukopisu (suché rákosí, bahno, nebe)

Na vypuštěném Flughause, 1895, olej, plátno, 90 x 119 cm

Informace a inspirace k výstavě O. Lebeda

symbolismus

krajina jako hádanka

jsme osamělí poutníci

prázdný prostor

nízké nebe

znejistění horizontu

redukované barvy

tvary krajiny jako tvary lidského těla

pocit závratě a nebezpečí

Velké jezero v Krkonoších, 1896, olej, plátno, 78 x 98 cm

impresionismus

krajina jako příjemné odpoledne

jsme lázeňští hosté na vydařené dovolené

dojem z okamžiku

jasné a svítivé barvy

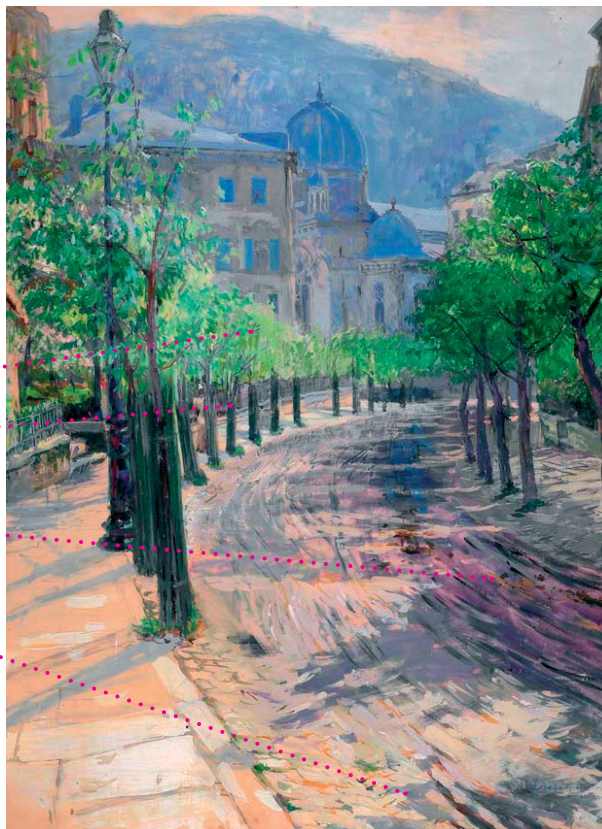
rytmus aleje

stíny mají barvu

uvolněný rukopis

světelně zajímavá situace

rychlost moderního života

Karlovy Vary (Horní Sadová třída v Karlových Varech),
1898, syntonos, karton, 67 x 50 cm

Informace a inspirace k výstavě O. Lebeda

expresionismus

vnitřek lesa jako nitro citlivého umělce

jsme zajatci krvavého lesa

žádné nebe.....

autorův boj s obrazem

uzavřený prostor s labilní kompozicí.....
padajících kmenů

ostré barevné kombinace.....

nervózní tahy štětcem.....

tekoucí výrazné barvy.....

Podzim 1898, syntonos, lepenka, 71,5 x 106 cm

Reflexe

Jak moc korespondovaly vaše fotografie s Lebedovými obrazy? Jaký z uměleckých směrů byl pro vás nejzajímavější? Jaké byste chtěli dělat výstavy? Jednoho autora (výstava Lebedy) nebo na téma? Jaké jsou výhody a nevýhody obou typů výstav?

Pozn. V celém textu používáme tzv. generického maskulina. Píšeme-li o pedagogích či návštěvnicích, myslíme tím i pedagožky, návštěvníky atd.

5 Použitá a doporučená literatura

Macková, Olga

Otakar Lebeda, Prameny 1952

Kotalík, Jiří

Otakar Lebeda, NG v Praze 1977, Hlinsko 1988

Wittlich, Petr

Umění a život doba secese, Artia 1986

kolektiv autorů

Nová encyklopedie československých výtvarných umělců, Academia 1995

kolektiv autorů

Důvěrný prostor / nová dálka, Umění pražské secese, Obecní dům 1997

Blažíčková-Horová, Naděžda

České malířství 19. století, NG v Praze 1998

kolektiv autorů

Dějiny českého výtvarného umění IV 1890–1938, Academia 1998

Blažíčková-Horová, Naděžda

Julius Mařák a jeho žáci, NG v Praze 1999

Dempsey, Amy

Umělecké směry, školy, hnutí, Slovart 2002

Blažíčková-Horová, Naděžda

Krajina v českém umění 17.–20. století, NG v Praze, 2005

Rakušanová, Marie

Křičte ústa!, GHMP 2006

Hulíková, Veronika

Otakar Lebeda, NG v Praze 2009

6 Informace

Kurátorka výstavy /

Veronika Hulíková

Vzdělávací programy a studijní materiály /

Zdeňka Řezbová a Monika Sybolová

Místo konání /

Valdštejnská jízdárna, Valdštejnská 3, Praha 1

Termín konání /

26. 6. 2009 – 24. 1. 2010

Vstupné pro školní skupiny (bez programu) /

20 Kč / 1 osoba

Pedagogický doprovod (2 osoby) a děti do 6 let zdarma

Cena programu pro školy/

délka: 90–20 minut

cena: 25 Kč / 1 žák při skupině 20 a více osob

500 Kč / skupina žáků menší než 20 osob

rezervace 2 týdny předem

Otevírací hodiny /

denně mimo pondělí od 10:00 do 18:00 hod.

Doprava /

metro A – Malostranská

tram 12, 18, 20, 22 – stanice Malostranská

Informace o doprovodných programech /

Lektorské oddělení SUDS Národní galerie v Praze

tel: 224 301 003, e-mail: vzdelavani@ngprague.cz

www.ngprague.cz

Informace o otevírací době a vstupném /

tel: 257 073 136 (pokladna)

Studijní materiály nejen pro pedagogy k výstavám jsou ke stažení na webových stránkách Národní galerie v Praze <http://www.ngprague.cz/cz/1085/sekce/studijni-materialy/> nebo si je můžete zakoupit v pokladně výstavy za 20 Kč.